

ВОЈИСЛАВ МИЛУТИН

РИМСКЕ ШКОЛЕ ШАРМА*

СВИРАЉКА

Заиста, заиста вам кажем. Нежни споменак, цвет што из срца цвета, најређи је и најлепши од свих. Прва латица цвета, ум, у сузи и смеху умива све што дише.

Седе, већ ћелаве жабе плачу, неће у град да улазе. Жеља је једини извор пакла. Ово се мора знати! О дивоте, ужитак је јалов, патња рађа. Тамна је ноћ. Гле, прах звезда, чарним велом обавијен, васељењу сребри! Зло, знајући да је за њега истина опасна, лажи пронађе смисао.

Код Јакова распитав се за пут у бољи свијет Јован крену међу узвишене прерушен у оно што није, у доброту. Носи ум без срца – са жељом да се натраг врати и исмеје брата Цвјетка. Прећи ће море Сиње уз пратњу крекетуша из дјетињства. Син мајке мале љубави вели овако. Јован, „на пола пута свог животног испашће, нађе се у шуми где тама пребива. Нога са праве стазе залута. Јооој! Тешко је рећи мучнину што скрива шикара шумска, густа. На њу и помисао страх изазива.” Налети Јован у црној шуми на пса бела, необично бела. Погледом му пас, учини се Јовану, рече: „Не бој се. Крени за мног. Следи ме.”

Пса младог, живу кост и кожу, прати Јован док силазе са горе. Бели крену из црне шуме а Јован за њим пође тада. Од Риђана до Косова. Сиђе у поље, до воде Косовчице. Зачудо река није пресушила. Напокон вода! Сад би његов брат Цвјетко закукао „Ех голема туго. Србин упртио на плећа светионик. Носи га са собом из далеке прошлости где год ногом крочи да му свијетли и показује

* Из рукописа *Браји* (књига 2).

пуче. Кад тај јединствен светионик скине са себе скапаће. Увјерен је Цвјетко.”

Јован халапљиво воду Косовчице гута. Пас се опрезно примиче, али... Обала је нешто стрмија, плаши се да се не упадне. Јован не састави дланове да окрепи пса. Слаб, немоћан, тужног, најтужнијег погледа којега човек може видети у животу, највернији човеков пријатељ оста на обали Косовчице. Гледа у воду, па у Јована. Да ће жив дочекати ноћ не вјерује. Изнервира га тужни поглед пса. Дани понекад умеју бити дуги и досадни. А на путу увек керова има. Шутну пса Јован пре него што загази у, не дубоку, воду. Са друге обале се ни не осврну да погледа шта се десило са Белим. „Дан је нестајао у загаситој шуми ослобађајући на земљи овој све што је живо од умора.”

Де, сад нек се неко усуди да ми каже да није истина. Против страве ноћу најбоље помаже свираљка. Јован и са жителџем куле размјењује ријеч покоју док пјешачи у Билину. Момчило му рече да је Цвјетко најусамљенији човек на свету.

„А твој пут Јоване је пут сржи, суштине људске врсте, који ће победити, владати. А људска врста ће заправо изгубити. Повест нам шаље поруку, упознаје нас са суштином људске врсте. Не обмањивати! Зашто срж не прихватамо такву каква јесте него је улешавамо? Бог је наша слика и прилика.” Ништа не разуме Јован. Остао је сасвим збуњен кад му Момчило рече да су то заправо Цвјеткове речи.

Док свици певају, још свитак један сакрива Момчило у жилу зида. „Како се увријећен, препун ината и пакости младић претвара, за католичанство у употребљива човјека са угледом, чак и са укусом меда на врх непца, тешко је одгонетнути а да се не огријеши човјек. Да ли се то деси услед великог недостатка стрпљења, која је својствена Илирима, у чекању да нови сване дан? Чекање је спасоносан лек најчешће. Једни мисле. Или можда услед спорости саплеменика да га ухвате за руку и поведу стазом другом? Да ли се несрећа деси и услед претерне знатижеље Калуђера да сазна колико Јован унутрашње моћи има да одоли искушењу и одупре се притиску?”

Нарушити углед, до угледа сви некако држе а најчешће никогвићи, може се увијек и лако је. Угледан се увијек слиједи. Најбољи се не слиједи. Против њега се бори... Одржати и јачати углед много је теже? Има ли ту, чаробних или досадних, тајни тешко је рећи. Једина је тајна можда, одавно већ јавна, што властити суд одређује ко је угледан и зашто. Судови гомиле улизица, и уређења који се храни понизним и покорним најчешће су сасвим погрешни. Неопходно је извући из гомиле јединку и приповједати о њој. Го-

мила је изобличена гњила. Глина. Без мозга. Надувана, склона једино лажи у име користи, тупа и бесмислена, безосјећајна као и њен став којим никога не жели повриједити.

Не из радости да се не вара него из крајње, можда болесне, потребе Калуђера, сулуде и страсне, да се увери колико мисли која човека обузима треба времена да свене. Предуго чека Калуђер. Због туге којој не уме се успротивити, ухватити се у коштац са њом и савладати је, препусти сина Јована лутању док овај не долута на стазу из које повратка нема. Зар и Цвјетку нема повратка са његове стазе? Њихова воља, њихов живот, њихов пут. Себичност, је ли овај став Калуђера? И стално питање због чега одређивати стазу деци којом иду? Слобода избора не сме се нарушити, учен је Калуђер од оца свога. Наук овај свесно преноси деци својој. Поредак Калуђер не сме и неће да наруши. Увиде како Јован клизи ка Риму али..., уложи мало, готово нимало, напора да га задржи на тој низбрдици. Најрадије ваља радити оно и онако што налаже вера. Христ ће сина одвести на прави пут. Ако чује Христа. Ставити дете под старатељство или казamate своје воље, недопустиво је. Христова реч нека буде Јованова мисао. Мислио је Калуђер.

Не треба порицати старатељство него приметити како нејак дух не може дуго притиску се одупирати а да се не извитопери. Све што човек мисли можда не треба да буде речено и објављено. Огољује како онога о којему мисли тако и онога који мисли... Сви смо кржави испод коже ипак.”

– Нека спадне с мене као хаљина име Јован. Зваћу се Иван. Јован је исто што и Иван веле. Није. Иван није исто што и Јован. Тако ми рече Јаков да му пренесе његов брат Фране.

Пут, вијугав као змија, сув је, препун прашине. Кише нема више од мјесец дана. Водени токови су суви. Ни капи воде. Ни блате више. У испуцалим коритима покоја мртва риба, свежњеве крепалих пуноглаваца, жаба и ракова. Прашина се диже до кољена, пење уз тијело, улази у уста и очи Јована, сина Калуђера. Дању се цврнци закивају у мозак. Сунце немилосрдно пржи. Усне пуцају док се испод скраме појављује сукрвица. Лобања циједи зној по челу и потиљку. Зној штима очи. Скакавци грицкају осушену траву, растиње... У ројевима, јатима и стадима селе се из предјела без воде у нови преддио док их снага не изда.

Јован се не осврће. Пас црни у стопу га прати како воду Косовчицу пређе. Онај Бели оста на другој обали. Чудан неки пас. Весео, раздраган, пресрећан. Поглед овог пса не може рећи да је он у замци задовољства које је само по себи сврха и прави циљ свих деловања. Неповерљив је и ипак и на пристојној удаљености пра-

ти Јована. Сунце кад обасја његово тијело, црна боја се разлијева у дугине боје.

Сети се. Не бој се пса који лаје него онога који ћути. Заветовани на ћутњу унесе немир на Градину. Несигурност и сумњу. Срећа и несрећа су излечиве болести обмане. Не умире се од њих. Можда се може померити памећу али умрети... никако. Рече му Момчило на растанку.

– Срце нам је развијено а мозак скроз закржљао. Тако је у нас. И упамти ове Цвјеткове ријечи. Вера без доброг дјела је као шкољка без бисера или ружа без мириса. Само љуштурса. Голога обуци, босога обуј, гладнога нахрани, жеднога напој.”

При уласку у Билину, Јован на нестварну наиђе слику. Дванаест коза се испело на маслину. Мекећу, брсте лишће. Блесаве козе гледају га са небеса. Јарац лијено лежи у хладу.

Четврти дан је на путу. Без ријечи оде из куће. Ниједном се не осврну. Чак ни на пропланцима, одакле је лијепо погледати на Оцрковину. Зна да је Калуђер знао. Утабане стазе које везу људске ноге пењу се уз горе да потом силазе са истих. Огорчење које носи у грудима једини је поводац његове мисли. Он нема намеру напајати се из неисцрпног тајанства, лутати његовим дубинама или слушати одјеке вредне дивљења. Његово већ хладно срце не дозвољава му да изиграва радост. Нема воље за то. Напуштен је од свих. Све оно добро, великодушно, чисто, осуђено је на трулење јер нема пријатеља који ће га напојити лепом речју или утешити саветом. И чему? Одавно је неспособан да слуша друге јер други прикривају мисао и воде је на погрешну стазу. Мрака и суза препуно је Јованово срце. Сви су му мрски којима је окружен. Он поста раскршће, појило недоумица, а жеља му је пут да буде. Вијугав макар и затрављен. Склања се од људи, пролазника и путника.

Ана и Вукдраг сестрића изненађени дочекаше. Слага им како га Калуђер шаље. Ноћу се сребрна свјетлост луне опрезно са небеса спушта на лице поспаног младића. У његово срце не залази. Сувише је немира у њему а луна немире не љуби. Сад драге су јој стијене, сјене и птице.

– Кога ти лажеш? Мене или себе?... Реци ми Јоване које су ти намјере?

Вукдраг незнатно, врхом питања га додирну у срце. Ана оде да помуде кравицу. Јован не жели да се брани. Чему? Заслепљен је сазнањем да и Вукдраг зна. Укочи се од страха. Угризе за горњу усну и, изненађујући и себе, ријеша да рашчисти метеж у глави. Погледа ка западу. Показа руком и једва чујно изговори.

– Ја ријешао... тамо. Преко мора Сињега.

– Неки црни пас се врзма око куће. Је ли твој? Трећи пут већ кружи око куће.

– Није мој. Луталица ваљда.

Ноктима десне руке шара по софри. Главу наслони на чакшире (беневреке) од сукна. Раздеране су на кољену. Вјетар гуди у крошњама маслине. У преграђеном тору може се чути све ријеђи мекет два јарића. Ту је и кравица. Једнолични звук измуженог млијека у бронзинић престаде. Зрикавци склапају крилца над својим напјевима. На тренутак склопи очи Јован. Потом их отвори. Мора да изађе. Отвори небеса, пење се на њих да потражи звијезду у коју се мајка његова крије. „Ево варе Јоване.”

Змија чуваркућа лијено се излежава у скровишту испод прага.

То је истина. Све остало су ситнице. Ноћи понекад јесу дуге и топле. Сан неће на очи. Ане плаче у постели и шапуће себи.

– Жено окрпи му пеленгире прије пута. Раздеране су на кољенима.

– Е Милице моја сестрице! Боље ти је што не видиш ово што ја гледам. Расипају ти се дјеча. У Латине насјтарији син твој Јован иде.

– Спавај више цјепаницо једна!

Са љутњом, бунован процједи кроз зубе Вукдраг неколико пута. „Роспија” од жене уздише и понавља ли понавља мртвој сеји. Мужу додаје још. „Е мој Вуче. Ово не знаш али сада морам да ти речем. Ти знаш да сам ја једно вријеме у истој кући са Калуђером и мојом сестром...

– Знаш.

– Ово зло симе се заче онога јутра кад се Јован роди.

– Не булазни. Спавај... Како?

– Сеји дође вриме да роди. И сина роди. Тога дана у Оцрковину, нахију Унац човика два бануше на врата. „Где је Калуђер из манастира Рмањ? Чули смо свако добро о њему. Ево нас да поразговарамо и да му се поклонимо.” Гракћу гавранови... После дуго причају са Калуђером. Ко су они упита сутрадан сеја ђувегију док држи у наручју Јована. Нико жено. Нико. Гаврани мрки. Послије ми мила сеја исприча да су то Латини. Калуђеру свакакве благодети нуде ако Папу призна. А један од Латина помилова овлаш новорођенче по глави.

Тамо далеко, на Момчилову кулу, луна сипље сребрне зраке. Богумили бјежи сан... Изађе на врх куле. Недостаје јој пјесма Тодоре са Градине. Слуша пјесму и плаче, ето тако је Тодора умела да пева. А Тодоре више нема. Са заветованим на ћутњу оде. Раздрљене кошуље посматра сазвјежђа Богумила. Тјеша са да може отићи мишљу тамо кад год пожели. Далеко на западу муња оставља

крвав траг. Тамо од Билине. Стиже невријеме. Не жели да је ухвати олуја сама док је. Момчило праведан пропада у правди својој. Савим се ћутљив врати из оцака Јусуфбега Филиповића. Богумила га преклињала да не пође. Имала је лош предосјећај... По повратку на њено питање „шта би” нервозно одмахну руком. Ријеч ни једну једину не прозбори.

– Бездушни и даље у бездушности својој живе.

– Калуђер сврати до куле. Син Јован јутрос му од куће оде.

– Знам.

– Како знаш?

– Ето знам. И Јусуфбег зна... Сироти Калуђер. Обистини се његова слутња. Не знам да ли знаш... Недуго по Јовановом рођењу, два-три дана иза тога, сврати у кулу Калуђер. Брижан. Фрањевци неки били код њега. Сикћу. Запрепашћен је понудом да се приклони Папи а одрекне патријарха. Обреде своје може сачувати... Не приклоните ли се Риму Алах вам не гине. Скамени се Калуђер од страшне и тешке понуде. Зашто неко не може да буде оно што јесте? Зашто мора да буде неко други? Понови десетак пута. Опстанка вам нема веле. И кер један спусти руку на мога Јована. Означи га. Е овде, на врату сам најтањи, ако није тако. Ваља нам и одавде бјежати мој Момчило. Куће ми своје нећемо имати док не обновимо царство. Вјеру сачуvasмо али... У томе је кључ. Ако не царство а оно макар деспотовину...

– Куда и докле мој Калуђере да бјежимо?

– До на крај свијета ако треба. И даље ако треба.

– Даље нема Калуђере.

– Мора да има.

– На крају смо света мој Калуђере. Зар не видиш? Напустили смо земљу своју, лутамо, и ево нас... стигли смо. На крај свијета стигли. Не знам јеси ли гледао одроне кад се двије плоче спуштају, падају... Све што се између њих задржи претворе у прах. У провалији између Запада и Истока, на ивици ножа живимо. Рим разјаци чељусти на дочеку. Рим црпи снагу из наше неспособности да препознамо његову срж. Наша неразумна потреба да тражимо и нађемо кривце у нама је испред свих других наших потреба.

– Шта хоћеш да кажеш Момчило? Да се нагодимо?

– Ништа Калуђеру. Ништа. Намењен нам је живот муке, кукавно угњетено биће да будемо. Са неправдом уче нас да живимо а не можемо. Немамо стомак за такво нешто. Обред да сачувамо Риму да се окренемо и дивимо му се. То они хоће.

– То не може бити. Знаш ли ти то Момчило?

– Знам Калуђеру. Знам. Не дрхтимо, не клецају нам ноге. Гледамо у очи и трпимо. И осипамо се. Осипа се стадо наше.

– То најгори одлазе. Они који...

– Најгори умеју да заведу и најбоље имај то на уму. На крају света смо Калуђере. Испред нас је пакао. На ивици ножа стојимо. Истока се ја не плашим. Није нам дирао вјеру. Кукавице им приђоше. Запад је опаснији, подмуклији. Само ријетки умију предвидјети будућност. Хљеба и игара нам нуди. Учи нас да срећа појединца зависи од стварања и трошења добара. Учи нас поседовању. Претерана тежња за поседовањем убија душу у човеку и ослобођа простор за зло. Циљ им је убити сумњу у нама... Тога се ја плашим више него Турака.

„Јусуфбег Филиповић се хвали. С здесна на лијево пишем.” Истина је. Ја са лијева на десно. И? Обојица дођемо на исто. Ја пред гробом он пред мезаром. Обојица дођемо до понора у коју ћемо сигурно пасти или сићи. Како ко? Циљ нам такође исти. Одлажемо тај силазак или пад а да не разумемо зашто. Није битно са које на коју страну записујемо. Битно је да истину забележимо. Не криво-творити догађаје, не подметати људима лажне речи или дела која не чине, да не запишемо оно да су што нису... само то учинити довољно је.

Јусуфбег прети. Режи. Залајати тај никада неће. Не буде ли по његовоме загришће очњацима док ме не растргне.

– Твоја је земља ради са њом шта хоћеш. Дигни је на небеса, пошуми је, ори, нагони на њу што ти је воља али те људе склони Момчило. Растјерај, одагнај... Чини са њима шта хоћеш. Само их склони одатле.

То је дакле у питању. Људи се Јусуфбег боји, људи који мисле својом главом, који сањају, који... Зар то нису најдобронамернији и најбезопаснији људи упитам често себе? И један је само одговор. Јесу. Да ли је могуће да се таквих плаши сурови и моћни Јусуфбег. А чим ме позва, засикта. Зна да их се плаши. Инсан се непознатог највише плаши у свакоме вакту.

– Да не пишете некоме књигу?

– Не часни беже. Чему књиге и записи? Тај бескрајни слог слова, та поворка без реда, чему? Не сазна никада нико одакле кренуше и зашто кренуше као што никада не сазнају куда иду. Једино зна где стижу. Такав је усуд слова и речи. Науми једно а набаса на сасвим десето. Оно између је пакао.